

hastaneler açmayı katiyen ihmal etmemişlerdir. Abbasiler vaktinde Bağdat'taki hastanelerin idare tarzına ait Ebubekir Razi'nin eser yazması bu teşkilatın ilmi bir usul ile idaresini ispat eder ki şark milletleri namına sevinerek kaydetmeliyiz. Fatih'in İstanbul'da kendi medreseleri arasında açtığı Timarhane münasebeti ile dünyanın en büyük maraz-ı ruhiyat alimlerinden Viyana hocası Fon Kraft Ebing kitabında şükranla bahseder. Türkler, delilerin bir hasta olduğunu düşünerek onlara hastane açtılar. İnsanca muamele ettiler diye bizi meth ü senada bulunur. Aksaray Bimarhanesi, kasabanın şimalinde Şeyh Hamit Mahallesi yanında mevkiinin yüksekliği, havasının tazeliği, manzarasının letafeti ile iyi bir yer beğenerek bu sıhhat yuvasını kurmuşlar. Timarhane Mahallesi bu hastane münasebetiyle ad olmuştur. Kasabadan henüz çıkmadan Nevşehir'e giden caddenin soluna sapılırsa 20 metre gittikten sonra sağa dönülürse o çıkmazda genişçe bir meydanlığa, şarktan garbe uzunluğu 20, eni 6, yüksekliği 5 ve 7, kalınlığı 2.30 tuğladan inşa edilmiş iki duvar görünür. Etrafında temel yerleri bile taşından istifade için söküldüğünden planı yapılamaz. Herhalde vaktiyle pek büyük bir müesseseye imiş. Civarındaki kerpiç, iğrenç kulübeler bu güzel yere kasvet vermiştir. Cadde üzerinde o 'na komşu Karamanoğlu ricalinden Şâr Bey'in oğlu Hamza Bey'in 735 tarihinde yaptırdığı Kur'an talimi mektebi ve kendi mezarı vardır¹⁶. Bu Bimarhanenin ne kadar zaman hasta kabul ettiği, içerisinde kimlerin tababet yaptığı hele hangi tarihte kim tarafından yaptırıldığı maalesef meçhuldür. Niğde Evkaf idaresinde bulunması melhuz vakfiyesinin yahut diğer kuyud-i malumatın gazete idaresine bildirilmesini tıp tarihimiz namına Niğde Evkaf Müdürü Bey'den bilhassa rica ederim¹⁷.

950 tarihinden 1075 tarihine kadar Aksaray kadularının ruzname tarzında tuttıkları kadim bir mecmuayı tetkik ettim. Burada fermanlar, buyruklar Aksaray şehrine ait birçok hadiseler tespit edilmiştir. Hatta kocasının cinnetini iddia ederek boşanmak isteyen bir kadının mürafaası vardır. Maalesef 125 senelik vakayı arasında ne bir hekimden bahis var ne Timarhaneden. O mahalleden vefat eden bir kadının terekesini yazmışlardır. Lakin Bimarhaneden bir vesile ile olsun söz geçmiyor.

Yalnız bir nokta öteden beri zihnimi meşgul eder. Aksaray'ın yetiştirdiği güzide alim tabiplerden Şeyh Cemaleddin Aksarayî vardır. Bu zat Karamanoğullarından hangisinin zamanında inşa edildiği malum olmayan Taş Medrese'de müderris imiş. Büyük dış kapısı üzerinde bir ayet vardır ki

¹⁶ Bu talimhane pek haraptır. Resmini, kitabesini ben kaydettim. Hamza Bey'in torunları Oruç oğulları namıyla Aksaray'da vardır. Bu ailenin ellerinde vesikaları varmış. Tetkiki lazımdır.

¹⁷ Timarhaneyi bugünkü ziyaretimde oralara birçok taş yığıldığını gördüm. Komşularından sordum. Timarhane mescidi imamı Sabit Efendi'nin buraya ev yaptırmak için taş çektiğini söylediler. Türklerin medeniyet alemindeki mevkilerinin tapu senedi canlı şahidi olan bu gibi eserler velev ki duvardan bile ibaret olsa kıymetlidir. Muhafazası lazımdır. Keyfiyetin meni ile korunması esbabını irfanperver valimizden rica ederim.

Ervah ve Bedri Muhtar mezarlıklarında pek çok aradığım halde bir doktor mezarı bulamadım. Meraklı gençlerimizden böyle bir taşta rast gelenler olursa lütfen haber versinler.

Taş Medrese'nin planı Friedrich Sarre'nin Almanca kitabında vardır.

“Ve men yetevekkel Alallah” ebcet hesabıyla 738 tarihini gösteriyor. Belki bu, binaya başlandığı tarihtir. Müderris olacak zatın meşhur lügat kitaplarından “Sihah-ı Cevherî”yi ezber bilmesi lazımmış. Tabip Şeyh Cemaleddin bu vasfi haiz olmakla müsabakada kazanmış. Tedris kürsüsünü işgal etmiş. Bu medrese ki zincirli yahut onun Arapçası “silsile” namıyla İslam ilim tarihine geçmiştir. Hazreti Cemal’in evi şimdi torunlarının oturduğu yerde imiş. Oradan medreseye kadar gelirken okuttuklarına yürüyenler “meşaiyyun”, bir kısmına da “ışrakıyyun”, medrese içerisindekilere de “revakıyyun” tesmiye ederlermiş.

İslam ilim aleminin büyük simalarından Molla Fenari üstadın yürüyen talebesi arasında imiş. Fakat tabip Cemalettin hazretlerinin bizi alakadar eden en mühim cephesi Râzi'nin muciz namındaki maruf tıp kitabını “Hall-i Muciz” ismiyle ibaresi Farisice bir şerh yazmasıdır. Şarktaki tıp tedrisati daha ziyade seriri yani hasta başında olduğu için Muciz şarihinin Aksaray bimarhanesinde tababet tahsil ettiğini, nihayet orada hekimlik yaptığını hatta yakın vakte kadar Zincirli Medresesi'nin müteaddit müderrisler tarafından ayrı bahisler üzerinde tedrisat yapılmasının Zincirli'nin bir tıp mektebi mahiyetini düşündürebilir. Nihayet bir ihtimalin şüphesi sahasındaki bu son düşüncelerimin hakikat olması için Ayasofya Kütüphanesi'ndeki “Hal-i muciz”in dikkatle okunması icap eder. Bu kitabı bütün arzularıma rağmen mütalaa edemediğime müteessirim. Tımarhane Mahallesi'nin akli başında insanları bu civarda kitabeye de tesadüf etmediklerini, müessesenin ne zaman harap olduğunu da bilemiyorlar. Ben de Aksaray'daki kitabeleri tetkik ettim. Göremedim. Bu iki duvarın ve o mevkinin muhafazası, bütün Aksaray münevverlerinin vazifesi olmalıdır. Milletleri cihan tarihinde unutturamayan medeni eserleridir.¹⁸

1932 Nisan'ında Feridun Nafiz Bey'in Almanya'da tahsilini devam ettirmek için Aksaray'daki görevinden istifa etmiştir (Aksaray Vilayet Gazetesi, Nr:278 (27 Nisan 1932): 1). 27 Nisan 1932 tarihli Aksaray Vilayet Gazetesi'nde “Aziz Aksaraylılar! Allah'a ısmarladık” başlığı altında veda yazısı kaleme almıştır.

Tam iki buçuk sene evvel sonbaharın sıcağı az bir gününde yeşil Aksaray'a ilk defa geliyordum. Koyu bir yeşilliğin ortasında uzanan ve güzel bir şeride benzeyen Ulu ırmak dalgın akıyor, kenarındaki taştan sağlam rıhtımın kıyılarını küçük dalgaları ile dövüyordu. Elektrik direkleri sokakları noktaltıyor, yeni yapılmış evler mühlmel bahçelerin ortasında villaya benziyordu. Azim irade sahibi Vali Yusuf Ziya Beyefendi'nin büyük bir vatanseverliğin ibramı ile vücuda getirdiği eserler orta Anadolu'nun bu şirin Kasabasını süslüyordu. 3 büyük devdam bina Cumhuriyet idare makinesini tedvir edenlere ümit ve cevapla çalışmak saadetini veriyordu. Mektepleri, dalgalanan Albayrak'tan tanıyordum Karaman Türklerinin Cami itihaz ettikleri eski bir mabedin yanına ilmin Mabedi kütüphane ve

¹⁸ Aksaray Vilayet Gazetesi Nr:252 (14 Teşrinievvel) ve Nr. 253 (21 Teşrinievvel 1931) sayılarında iki bölüm halinde yayımlanmıştır.

matbaa komşuluk ediyordu hakikati söyleyeyim Konya bu kadar güzel binayı kitap evi yapamamıştı. Her haftanın çarşambası Yeni hadiseleri vilayet haberlerini okunacak makaleleri toplayarak gazetesi ile neşrediyordu. Sitma mantıkasının Muhterem şefi Cevdet beyefendi lakap olarak gönderdiği Aksaray'da Beni bugüne kadar alıkoyan cazibeyi şimdi heyecanla hatırlıyorum. Selçuk Türkleri vaktinde hükümet Merkezi, İlhanîlerin, Eratna oğullarının, Karamanîler'in sevgili Beldesi Osmanlı Türklerine intikal edince Sancak halinde idare olundu. Şimdiki Ortaköy'e o zaman Eyüpeli kazası, Eski el karyesi bu isimle iki kaza olarak bu sancağa tâbii idi. Aksaray yarım Asır önce çok ihmal edilmişti içtimai bir felaket: Sitma. O'nun gürbüz halkının bütün kudretini tüketmişti. İşte ben cumhuriyetin feyzinden nasıpdar olan bu eski Sancak yeni bir ayet merkezinde şevk ve hevesle çalışmak fırsatını buldum. Büyük bir sevinçle söylemek borcum dur Aksaray'ı Memleketim Konya kadar sevdiği büyük Dedem Sultan Veled de esasen yazma divanında Fârisice bir gazel ile bu mübarek şehri övüyordu.

Ey Aksaray halkı bilin ki, her biriniz iki yüz cihansınız.

Her ne kadar beden olarak yerden olsanız da ruh bakımından göktensiniz.

Toprakla bir gibi olsanız da bağda ırmak suyu gibi akmaktasınız.

Beden topraktandır, toprak olacak. Siz toprak örtüsünü kaldırmışsınız, hepiniz cansınız.

Yakîn (şüphesizlik) güneşi yüzünü gösterince, artık şüpheye düşmeyin.

Gonca gibi topraktan baş çıkarın, ne zamana kadar zeminde gizleneceksiniz.

Aşkta ok gibi dosdoğru oldunuz, artık sultanın elindeki yay gibisiniz.

Aşk baharının güneşi doğdu, artık perde arkasında gizlenmeyin!

Dün baykuş idiniz, vazgeçtiniz; (peki) bugün neden tekrar aynı şekildesiniz?

Hız. İsa, dâimî sofrayı kurdu; eğer bundan yemezseniz yazıklar olsun! Savaş meydanında eğer savaşçı iseniz; Rüstemler gibi koşmanız gerekir.

Yol kesen haramilerin başlarını (vurun), kanlara bulanmış olarak yere düşürün.

Zenci ordudan (karanlık, hileli işler yapanlar; belki de Moğol ordusu) daha ne kadar zulüm göreceksiniz. Hepiniz feryad u figan ederek bir ömür geçiremezsiniz.

Artık size daha nasıl açıklayayım; siz doğruluk madenisiniz, o madenin cevherisiniz.

Mademki Veled'in yüzünü gözünüzle gördünüz, bundan böyle aylar-yıllar boyunca emniyetle kalın

Ben büyük Veled'in muhteşem ruhundan fıskıran ilahi namelerin memduhunu sitmadan kurtarmak istiyordum. Başta umran ü irfanın değerli hamisi Vali Ziya Beyefendi olduğu halde kıymetli hükümet müdürlerinden, aziz Aksaray halkından himmetler, muavenetler, gayretler gördüm. Onların bu ali yardımlarını hayatımda unutamam. Geniş bir bataklıkta ortasında açılan 5 km kurutma kanalı o yardımların adil şahididir. Aksaray şubesinin cephe-i safında ebediyen menkuş kalacaktır.

Lakin ey aziz Aksaraylılar! Bugün daha lüzumlu bir mücadeleye savaşmak endişesiyle memleketinizden ayrılıyorum. Tıbbiyeden çıktığım zamandan beri beslediğim bir emel tahakkuk ediyor. Almanya'ya gitmek, terakki, inkişaf içerisinde bulunan o muazzam milletin tıbbını öğrenmek, reklamu, şantajı gevezeliği sevmeyen, yalnız bilgi isteyen bir ırkın hekimliğini tahsil etmek gayesi ile gidiyorum.

Orada mümaresemi ikmal, ihtisasını itmam ederek tekrar vatana dönmek... Sekiz yıldır bu umudu ruhumda büyütürüm. Asrî tababetin çetin yollarını azim, ümitle geçerek avdet edince yine Aksaray'a gelmeyi cidden isterim. Dispanser evime kadar yorularak gelen muhterem hemşehrilerim, bana liyakatimin, istihkakımın fevkinde teveccüh, iltifat, nezaket gösteriyorsunuz. Meslek hasebiyle muayene ve tedavi ettiğim hastaların rıyasız ağzından neşe dağıtan kelimeler işitiyorum. Naçiz mevkiimi, küçük bilgimi büyütüyorsunuz. Gönüllerinizde yer tutan sevgimi hürmetle anarım. Hepiniz sağ olunuz, var olunuz. Bahtiyar yaşayınız. İyilikler diliyorum.

Allah'a ismarladık.¹⁹

Feridun Nafiz Bey Aksaray'dan ayrılırken kendisine gösterilen teveccühe teşekkür etmiştir. Almanya'da tahsilini devam ettiren Feridun Nafiz Bey 1933 Şubat'ında "Aksaray'a selâm" başlığı altında bir yazı göndermiştir (Aksaray Vilayet Gazetesi, Nr:314 (1 Şubat 1933)).

¹⁹ "Almanya'ya gitmek üzere istifa ettiğini yazdığımız Dr. Feridun Nafiz Bey geçen pazar günü Konya'ya hareket etmiş ve bir çok zevat tarafından teşyi edilmişlerdir" ifadelerinden hareketle gazetenin Çarşamba günü yayınladığını bildiğimiz için geçen pazarın "1 Mayıs" olduğunu ve Feridun Nafiz Bey'in Aksaray'dan ayrıldığını tespit edebiliyoruz. bk. (Aksaray Vilayet Gazetesi, 4 Mayıs 1932 (Nr:279))

Feridun Nâfiz Bey'in Notlarında Aksaray Metin

[1] Aksaray

[1]293- [1]296²⁰ gelen büyük sel cami[y]i (**Parmaklıklık Câmî**) alıp götürmüştü. Bölcek medreseleri civarında kızıl minare 1.5 arşın kadar garba mail mescidi²¹ sonradan yapılmıştır.

Külhâni Ali Baba Türbesi yanında Kızıl Minare'nin eşi mevcut iken 50-60 sene evvel²² yıkılmıştır. Küçük Bölcek Mahallesinde **Güdük Minare** vardır.

Boyu: 2.10 metre²³, eni: 0.85 metre

²⁰ Rumî takvime göre 1293-1296 arasındaki tarih miladi olarak 1878-1891 arasıdır. Hicri tarih de 1876-1879 arasında tekabül eder. Aksaray'da bahsedilen büyük sel 1863 yılında olmuştur. Burada bahsedilen tarihten yaklaşık 14 sene önce Aksaray'da çok büyük bir sel felaketi meydana gelmiştir. Ve o günlerde yaşanan felaket için Aksaraylılar dönemin padişahı Abdülaziz'e yazdıkları ve yardım istedikleri dilekçede "ikinci Nuh Tufanı" benzetmesi yapmışlardır. Ayrıntılı bilgi için http://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/ekim2013/M10_10.pdf adresinde yer alan makaleye bakınız. Burada müdekkik F. Nafiz Bey ya yanlış tarih yazmıştır ya da bahsettiği tarihte başka bir sel felaketi meydana gelmiş ama belgelere yansımamıştır. Ki, bu ikinci ihtimal pek mümkün görünmüyor. Çünkü Aksaray'da meydana gelen sel felaketleri başta olmak üzere tüm doğal afetlerin kayıtları belgelere, raporlara yansımıştır.

²¹ Mescidi yerine önce cami yazılmış ve bunun üzeri çizilmiştir.

²² 1928 yılında yayımlanan Hasan Dağı'nda İlmî Cevelan isimli esere göre bu minare 1900'lerin hemen başlarında yok olmuştur. F. Nafiz Bey ise 1931'den 50-60 sene öncesi diyor. Çünkü kendisi Aksaray'da 1929 yılında göreve başlamıştır. (Aksaray Vilayet Gazetesi, nr:143: .2) 11 Eylül 1929'da göreve başlayan F. Nafiz Bey 8 teşrinievvel (Ekim) 1931'de Aksaray'dan ayrılmıştır. Bu notları 1930'da kaleme aldığı kabul edip bu tarihten 50-60 sene çıkardığımızda minarenin yıkılışının 1870-1880 tarihleri arasında olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. En yakın tarihlendirme arasında bile 25-30 sene fark olunca hangi tarihin doğru olduğuna emin olamıyoruz. Muhtemeldir ki her iki müdekkik de Aksaraylılar'dan öğrendiklerini, yani sözlü kaynağa göre yazmışlar.

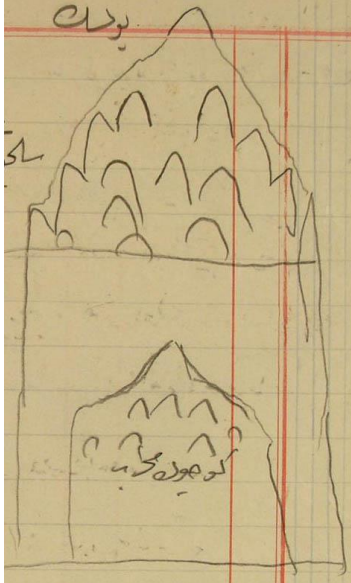
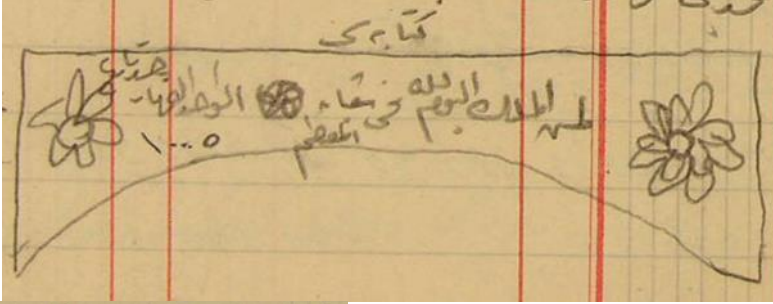
²³ Metinde "metre" ifadesi boyu ve eni kelimeleri arasındadır.

Darbhane*Aksaray Gündük Minare*

Bugün haraptır. Kitabeleri (?) kalmamıştır. ... harabedir.

Mevcudu vardır. Darbhanenin avlusunda iki adet mermer sütun kalmıştır.

Kitabesi

[Metnin solunda]
 "parça mermer"
 [ifadesi vardır].

Yusuf Hakiki Baba Zaviyesi Avlusunda Hankah-Darphane- Kitabesi

[2] Darphane Mescidi²⁴

Biri küçük mihrabın üstünde ve diğeri yanlarında olmak üzere üç²⁵ küçük ve onların altında keza iki pencere vardır. Mescidin iki kubbesi vardır. İki kubbe arasında [3] büyük ve yüksek bir kemer mevcuttur. Mihrabın karşısında kabaralı bir kapı vardır. Bu kapının sol tarafında bir minare mevcut imiş. Minareye çıkabilecek basamaklardan altı tanesi el-yevm görülmektedir. Minare kapısı bugün kapalıdır. Minareden eser yoktur. Tezyinat ve tertibat itibariyle Selçukî'dir. Bu kapıdan arkasındaki hürelere girilir. Mescidin içerisinden sağ tarafında tonozlu bir mahal daha vardır ki oradan bir kapı ile dışarıya çıkılmıştır. Burası imaret olsa daha münasiptir. Eski bir kapının sövesinde (el-nebi sallallahu aleyhi vesellem ed-dünya mezraati'l-ahire ve kâle aleyhisselam ed-dünya saati fec'alhâ tâaten okutamadık.

Hankah- Darphane Mescidi-Kapı Sövesindeki Kitabe

²⁴ Çizimin üzerinde “büyük”; altında da “küçük mihrap” ifadeleri yer almaktadır. Çizimin hemen sol üst kısmında “istalaktitleri Selçukî” diye not düşülmüş.

²⁵ “Üç” kelimesinden önce “iki” yazılmış ve üzeri çizilmiştir.

Bu kabarda Minare kapısı diye (?) pazarlığımız doğru değildir. Darphanenin üst katına çıkılacak bir kapıdır. Bina iki katlı imiş. [4] Hücrelerde de Selçuki istalaktitleri görülmektedir.

Melik Mahmud Gazi Hancahı -Darphane Mescidi- (İ.H.K.K.A'den)

Baba Yusuf Hakiki

Mescidi bir kubbe üzerindedir. Baba Yusuf hakikinin tahta sandukası vardır. Etrafında birkaç şamdan, başında yeşil sarıklı koca bir külâh ve tespih vardır. Âlemi mevcuttur.

Yusuf Hakiki Baba Zaviyesi'nin Mevcut Hali

Gusinye ²⁶ kazasından gelmiş bir bayrak vardır. Mescidin içinde çilehanesi görülmektedir. Kubbelerin altı taş üst tuğladır. Zaviyenin yahut tekkenin arkasında ve kabristan varmış. Bugün evler yapılmış.

[5] Aksaray'da Tımarhane Mahallesi

Kitabesi Ulu Câmi içindedir.

Kırmızı tuğladan masnu' karşılıklı iki duvarı kalmıştır. Eskiden inşaatın yukarısında²⁷ demir tokal[ar] varmış. Mustatîlu'ş-sekl²⁸ tımarhane büyümüş. Enkazı kalmıştır (Oruçoğulları'nda vakfiyesi varmış²⁹)

Tımarhane'den Günümüze Ulaşan Duvar Kalıntısı

0.20X1.60 Sinan Bey Mektebi³⁰

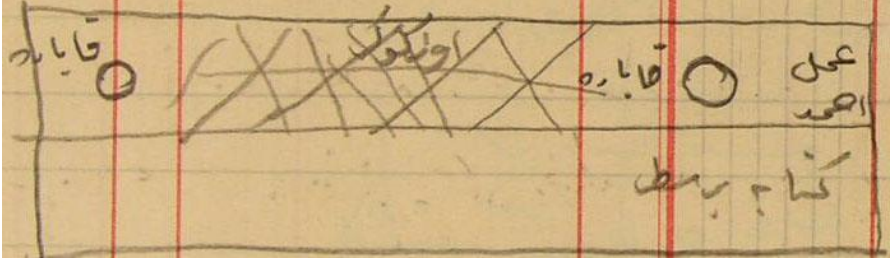
²⁶ Gosine isminde tereddüt ettik. Okunuşu için müracaat ettiğimiz Zafer Şık ve Osman Nuri Mete Beyler'e teşekkür ederiz.

²⁷ Buradaki ifadeyi okumakta epeyce zorlandık. -Biraz zorlama ile- "İnsanın boğazındaki" gibi de okunabilir. Eğer böyle okunursa "ki" fazla olur. Ve tımarhane olan binanın hastalarının deli olmasından boğazlarından bağlandığı anlamı çıkar. Bu da çok mantıklı olmaz. Netice itibarıyla biz "inşaatın yukarısında" gibi çok da emin olmadığımız okumayı tercih etmek zorunda kaldık. Yani inşaatın yukarısında demir tokalara ayaklarından bağlanan hastaların olabileceğini, bunun gibi eskiden farklı hastanelerde de hastaların başkalarına zarar vermemesi için bağlanması örneklerinden hareket ettik.

²⁸ Dikdörtgen biçimli.

²⁹ Aksaray Dağarcığı isimli eserde İmam Gazâlî'nin Aksaray'daki neslinden de bahsedilmiştir. Oruçoğulları da Gazâlî neslindedir. bk. (Erdal- Gül 2016:)

³⁰ Sağında ve solunda kabalar bulunan bu kitabenin çizimi üzerine müdekkik F. Nafiz Bey "Amele Ahmed, kitabesi bir satır" diye yazmış.

Amare haza el-imareti kitabesi talim el-Kur'an li vechillahi teala Hamza Bey b. Sinan Bey sene hamsin sitte mie fi şehri-i saferü'l-mübarek Kavuklu büyük bir mezar taşı vardır (Oruçoğlu Molla Hasan Efendi'[n]dir) Kitabesi vardır. Kubbesi filan tamamen harab olmuştur. (Belediye reisi Süleyman yahut Hadi Bey³¹ Yıkırmıştır. Mamasun - ...³²

[6] Aksaray'da Kızılca Mahallesinde Feriştah Hatun Camii

Binâ-yı evvel Feriştah Hatun Sinan /camii şerifi denilir. El-an sâni-i tamirine dal? Şeyh Muhammed Rüşdi

1060-1000

Selçuki tarzında kendi eski bir mescid vardır. ... caminin üstü

Feriştah Hatun Camii (İ.H.K.K.A. 'den):

³¹ Sadi Ulunmak'ın 24 Ocak 1975 tarihli Hasandağı Gazetesi'ndeki "Belediye" yazı dizisine göre Reis Hadi Bey 6.2.1928'den 6 Mayıs 1932'ye kadar belediye reisliği yapmıştır. Mukayyit-zâde ismiyle meşhur olan bu ailenin soyadı 1934 sonrasında Arıbaş olmuştur. Hadi Bey'in birçok eseri yıktığı anlatılır.

³² Sayfanın altında yer alan bu iki kelime metinden bağımsız gibidir.

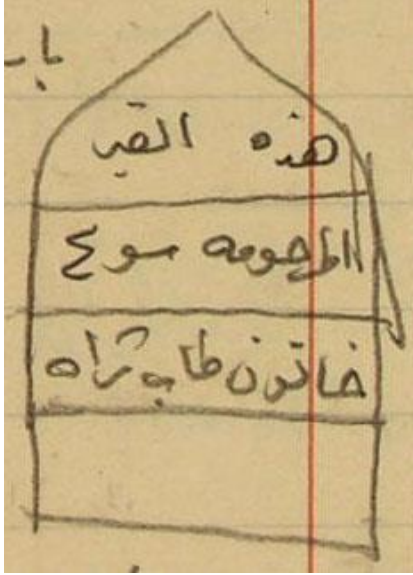

Feriştah Hatun Camisi'nin Mevcut Hali

Dağın altında Bayram Baba Tekkesi, altında çilehanesi vardır. Alelade bir türbedir.

Aksaray'da Bir Kabir Taşı

Beyaz mermer. Baş tarafı

Haza kabri
El merhume sevinç
Hatun tâbe serahu

Taşın arkasında
Fi şehri rebîü'l-evvel sene ehad hamsin ve
sebame³³
Bedir muhtar kabristanı yanında bir de tekke
vardır. Taşlarında kitabe yoktur. Bedir muhtar
açıkta yatıyor. Bedir Muhtar bir rivayete göre bir
şâh imiş.
Su çıkarmış³⁴

[7] [Sayfanın en üstünde yandaki şahide çizimi
bulunmaktadır]

Kabir taşı şekli Aksaray'da çoktur³⁵.

³³ Bu şahide Konyalı tarafından da incelenmiştir. Bkz.:(Konyalı 1974: 1579)

³⁴ Zemzem denilen su uzun zamandır akıyor. Çok küçük bir gözden çıkan suyun tadı farklıdır. İçen birçok kişiye göre yağlı gibidir. Bedr-i Muhtar Kabristanı'nın sonunda, tepenin eteğinde Zemzem Suyu adı verilen bir su pınarı mevcuttur. Bu pınarın Bedr Muhtar hazretlerinin Âsâ Suyu olduğu rivayet edilmektedir. İnanışa göre içen her türlü dertten şifa bulur. bk. (Gül- Kuşsan 2016: 149).

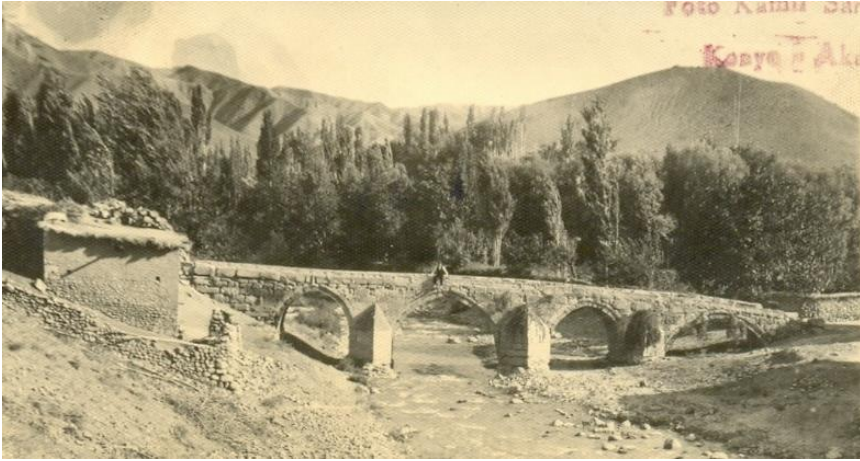
³⁵ F. Nafız Bey'in çok dediği mezar taşlarına Ervah Mezarlığında rastlamak mümkündür.

F. Nafiz Bey'in Çok Bahsettiği Mezar Taşlarından Bir Örnek

Kalınlar Köprüsü

Dört gözlü sonradan yapılmıştır.

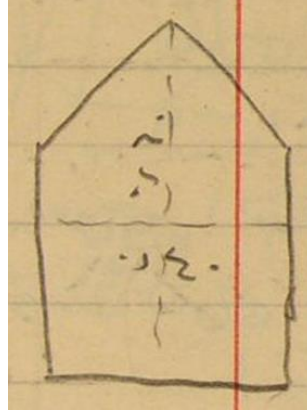

Kalınlar Köprüsü (İ.H.K.K.A.'den)

[Sayfanın ortasında yandaki mezar taşının çizimi bulunmaktadır]

İntikale el-merhumete vel mağfirete
Min darül fena ila darül beka
Dişad Hatun binti
Bekçigöz(?) fi yevmü'l-erbaa es-selâse-
mie

güzel bir nesih yazı (Ervah'ta)

[8] Aksarayda Ervah'ta Şeyh Hamza Türbesi

Bir kubbe ve önünde güzelce bir revak vardır. Önünde hazire küçüktür. Birkaç kabir vardır.

Şeyh Hamza Türbesi

Aksaray Kalesi'nin Kapıları

Surlar bir buçuk-iki metre genişliğinde duvarlarının bakiyesi mevcuttur.

Ereğli, Paşacık, Bâb-ı Sağır, Deveciyan³⁶, Muhsin Çelebi

24 mahalle, 1800 hane nüfus 9-10 bin arasında, mülhakat 80 bin nüfusu.

Aksaray Kazası'nın 150 karyesi vardır. Arapsun kazasının nüfusu 20 bin; Koçhisar Kazası 50 bin

Kırkkızlar (Ervah'ta)

Tonoz içinde bir mihrab var. Çinili imiş. Tonozun içinde küçük bir kapı vardır. Buradan şehrin içine kadar gider merdivenli bir mağara varmış. Ulu Cami'nin cenub tarafına bir revaklı [9] kapı bulunmuştur.

³⁶ Deveciyan kelimesi ikinci kez yazılmış İlkinde Deveçiyân, ikincisinde ise Deveciyan olarak yazılmasının sebebinin o günlerde iki farklı telaffuzunun olduğunu ihtimaline bağlıyoruz.

Kılıçarslan Köşkü

Kılıç Arslan Türbesi

Altı üstü ehram³⁷

Müsemmenin? bir ... 1.55 metredir. İki penceresi vardır. Ortasında Kılıç Arslan'ın kabri mevcuttur.

Künbedin etrafı kısmi yıkılmıştır. Yontma taştan yapılmıştır. Kitabenin 12 tane ... vardır. Kitabesi mevcut değildir. Sökülüp götürülmüştür. Yanında bir bina harabesi vardır. Ehram kısmı da yontma taştan inşa edilmiştir. Türbenin aşağısındaki derenin içinde büyük ve geniş ve etrafı ... bölünmesine nazaran bir saray harabesi olduğu anlaşılmaktadır. Sarayın iki kısmı kalmıştır. Diğer kısımları tamamen mahvolmuştur.

Kılıçarslan Türbesi

[10] Cemâleddin Aksarayî'nin Kabir Taşı

Tarih sene erbaa ve hamsin ve semane mie.

Aksarayî'nin türbesi bir ... mescid, iki hücre, bir hazire.

Hacılar hanı civarında bir kitabe vardır.

Beyaz mermer

³⁷ Sayfanın ortasında kubbenin mahruti şekli kabaca çizilmiştir.

Cemaleddin Aksarayi Zaviyesi

Şeyh Hamid'in Türbesi'nde bulunan iki taş üzerindeki

1.10 X0.49

1-Bu kabir Ali Dede

2-Oğlu Kadı İbrahim Kızı Ha

3-Tun Paşa'nın kabridir ve bunun

4-Ruhu için mezkûr kadı üç

5-Bin akçe vakfedib muameleyi şeriyeden

6-Hasıl olan Şeyh Hamid halifelerinden

7-Sinan halife ve bade evladı mutasarrıf

[11] Arkasında

Ola dü-şenbe ve penç-şenbe gün kabir üzerinde bir cüz okumak. Vesair eyyamda evde okumak

Bu vech ile zıkr olan şart olup ve bu akçenin tevliyeti Hacı Mehmed oğlu Ahi Çelebi'ye ve evladına

Diğer taştta

Şart olunmuştur ve bu akçenin onuna, on rebi' dahi rihi (?) ola ve

Cek altı akçede bir akçe mütevellinin ola ve tarih dokuz yüz ellinin (?) raci (?) vakıa vel mürşid (Konyalı, 1974: 1216-18)

[12] Şeyh Hamid'in kabri makamıdır

Bir haziresi, bir mescidi, iki odası ve bir çilehanesi vardır.

İki büyük ve iki küçük kubbesi vardır.

Aksaray Ulu Cami Minaresi Kitabesi

1-Amare bina-yı haze'l-minare el-imam el-said kudbeddin

2-Şeyhü'l-İslam Ebu Said İbrahim b. El-hac Necmeddin

3-..... (bu satır okunamadı)

4-Fi muharremül-haram sene aşere ve sittemie

Kenarında çubuklar vardır
Ebadi
0.60 x 1
Minarenin kaidesine yakın yerde? panolar vardır
[13] sayfa boştur.

Değerlendirme ve Sonuç

Uzluk'un notlarında 27 adet taşınmaz kültür varlığı, 5 tane mezar ve şahideler, 5 adet kitabe ve 1 tane de şahide üzerine yazılmış bir vakfiye hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

A- İsmen ya da Mevcudiyetinden bahsedilen eserler

Parmaklı Cami	Bedir Muhtar Mezarlığı
Bölcek Medreseleri	Bayram Baba Tekkesi
Kızıl Minare	Kalınlar Köprüsü
Kızıl Minare Mescidi	Ervah Mezarlığı
Külhani Ali Baba Türbesi ve yakınındaki Minare	Şeyh Hamza Türbesi
Güçük Minare	Aksaray Kalesi
Darphane	Aksaray Kalesi Kapıları
Baba Yusuf Hakiki Zaviyesi	Kırkkızlar'da ki Mescid
Baba Yusuf Zaviyesi arkasındaki mezarlık	Kılıç Arslan Türbesi
Ulu Cami	Saray Kalıntısı
Timarhane	Cemaleddin Aksarayı Zaviyesi
Sinan Bey Mektebi	Hacılar Hanı
Ferîştah Hatun Mescidi	Şeyh Hamid Zaviyesi
Bedir Muhtar Tekkesi	Aksaray Ulu Cami Minaresi

Bu yapılardan Parmaklılı Cami, Bölcek Medreseleri, Külhani Ali Baba Türbesi yakınındaki minare, Sinan Bey Mektebi günümüzde mevcut değildir. Bu eserlerden Parmaklılı Cami ile Bölcek Medreseleri'nden ilk defa F. Nafiz Uzluk bahsetmektedir. Darphane olarak tanımlanan Melik Mahmud Gazi Hankahı'nın günümüzde mevcut olmayan mihrabı, mukarnas kavsaralı iç içe iki nişten meydana gelmekteydi.

Mezar ve Şahideler	Kitabeler
Oruç Oğlu Molla Hasan Efendi Kabri	Darphane (Melik Mahmud Gazi Hankahı)'ye ait 2 kitabe
Sevinç Hatun'un Baş Şahidesi	Timarhane (Şifahane) Kitabesi
Dilşad Hatun'un Baş Şahidesi	Sinan Bey Mektebi Kitabesi
Cemaleddin Aksarayı'nın Şahidesi	Ferîştah Hatun Mescidi Kitabesi
Aksaray'da çok sık görülen bir Şahide formu	Aksaray Ulu Cami Minare Kitabesi

Kitabelerden Melik Mahmud Gazi Hankahı'na ait olanlar Yusuf Hakiki Baba Zaviyesi'nin kuzey avlusunda muhafaza edilmektedir.

Sinan Bey'in mektebine ait kitabe ise günümüzde Zafer Camisi'nin giriş kapısı üzerinde yer almaktadır.

Uzluk, Ulu Cami'de olduğunu yazdığı Tımarhane/Şifahane kitabesinden sadece ismen bahsetmektedir. İçeriğini vermemektedir.

Ferîştah Hatun Mescidi kitabesi günümüzde mevcut değildir. Uzluk iki satır halinde verdiği kitabeyi Konyalı üç satır halinde zikretmektedir (Konyalı, 1974: 1160).

Ulu Cami minare kitabesi de sadece Uzluk tarafından kayıt altına alınmıştır. Günümüzde nerde olduğu belli olmayan kitabeyi Uzluk haricinde herhangi bir kaynaktan da görmek mümkün değildir.

Ulu Cami'nin Anadolu Selçukluları'na ait olduğunu gösteren tek kitabe minberdeki kitabeler olarak bilinmekte idi. Minaredeki bu kitabe ile birlikte caminin Anadolu Selçuklu dönemine ait olduğu bir kez daha kanıtlanmış olmaktadır. Kitabe 610/1213 tarihli olup Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus dönemine aittir.

Arşiv belgelerine göre günümüzdeki şekil ve konumuna göre 3. evresinde olan minarenin ilk defa ne zaman inşa edildiği hakkında bir bilgi yoktu. Uzluk tarafından tespiti yapılan kitabe ile artık ilk minarenin inşa tarihi de belli oldu.

Vakfiye:

Aksaray Kadısı İbrahim'in Kızı Hatun Paşa'nın ruhunu şad etmek için babası tarafından kızının kabrinin baş ve ayak şahidlerine hak edilmiştir.

Bu vakfiye Şeyh Hamid-i Veli kabrinin hemen batısında beyaz mermer üzerine kabartma tekniğinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Bu vakfiye Konyalı tarafından da incelenmiştir (Konyalı, 1974: 1216-1218).

Bu notları önemli kılan bir diğer husus da Aksaray Ulu Cami minaresine ait kitabedir. Minber kitabesi haricinde Ulu Cami'nin Anadolu Selçukluları devrine ait ikinci kitabeyi bu notlar sayesinde öğrenmek mümkündür. Caminin minaresine ait olan kitabe 610/1213 tarihlidir.

Sonuç

Cumhuriyet döneminin önemli doktorlarından birisi olan Feridun Nafiz Uzluk, tabipliğinin yanı sıra Türk kültür ve sanat tarihi açısından da ehemmiyetli bir araştırmacıdır. Özellikle Anadolu Selçuklu Devleti tarihi açısından önemli hizmetleri bulunmaktadır.

Mevlana gibi önemli tasavvuf ehlinin eserlerini de çeviren Uzluk, başta Anadolu Selçuklularına ait muhtelif tarihi eserler hakkında da çeşitli yazılar kaleme almıştır.

Çok yönlü bir araştırmacı olan Uzluk Aksaray'da hekim olarak görev yaptığı süre zarfında Aksaray'daki kültür varlıklarını da incelemiştir. Muhtelif gazetelerde Aksaray'da incelemiş olduğu yapılar hakkında makaleler yazmıştır. Günümüze ulaşamayan bazı eserler, Uzluk'un kalemi sayesinde unutulmaktan kurtulmuştur.

Bu çalışma kapsamında incelenen 13 sayfalık küçük defter de yine Uzluk tarafından yazılmış küçük bir eser olmasına karşın içerdiği bilgiler açısından değerli bir kaynak olmaktadır.

Bu notlar sayesinde günümüzde mevcut olmayan yapılar hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olmuştur. Bu notlar arasında özellikle iki yapı hakkında verdiği bilgi çok önemlidir. Bunlardan ilki Melik Mahmud Gazi Hankahı'nın mihrabı diğeri ise Ulu Cami minaresinin Anadolu Selçuklu dönemine ait 610/1213 tarihli kitabesidir.

Kaynaklar**Arşiv**

Feridun Nafiz Bey [UZLUK], *Aksaray'da Bulunan Bazı Eserler*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Arşivi
İbrahim Hakkı Konyalı Arşivi

Gazeteler³⁸

Aksaray Vilayet Gazetesi
Hasandağı Gazetesi

Kitaplar/Makaleler

- Arda, B. (2017). “Kurucu, Koleksiyoner ve Araştırmacı Kişiliğiyle Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk”, *Uzluk Ailesi Armağanı*, Konya, 73-83.
- Erdal, Z. (2014). *Aksaray'da Türk Devri Mimarisi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Erdal, Z.- Gül, M. F. (2016). *Aksaray Dağarcığı (Vali Abdullah Sabri Bey'in Aksaray Notları)*, Aksaray.
- Gül, M. F.- Özdil, O. (2013). “Aksaray Şehrinde İkinci Nuh Tufanı: 1863 Sel Felâketi”, *Tarihin Peşinde*, S.10, Konya, 213-236.
- Gül, M. F.- Kuşsan, A. (2016). *Medfun Ecdad'a Meftun Ahfad*, Aksaray.
- Kazancıgil, A. (2017). “Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, Hayatı-Çalışmaları”, *Uzluk Ailesi Armağanı*, Konya, 11-35.
- Konyalı, İ. H. (1974). *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, İstanbul.
- Sapancalı, M. H. (1928). *Hasan Dağı'nda İlmî Cevelan*, Aksaray.
- Şafak, Y. (2017). “Feridun Nâfiz Uzluk'un Mevlevilikle İlgili Bir Yayın Projesi”, *Uzluk Ailesi Armağanı*, Konya, 85-91.
- Şimşekler, N. (2017). “Feridun Nâfiz Uzluk'a Elli Altı Yıl Sonra Verilebilen Müjde: Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü”, *Uzluk Ailesi Armağanı*, Konya, 129-139.

³⁸ Gazetelerin künye bilgileri metin içerisinde gösterilmiştir.

